

keşli yedi meşhur şahsiyet Sîdî Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. Ali es-Sanhâcî, Kâdî İyâz, Ahmed b. Ca'fer es-Sebtî, Sîdî Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî, Sîdî Ebû Fâris Abdülazîz et-Tebbâ', Ebû Muhammed Abdullah el-Gazvânî, Sîdî Abdurrahman b. Abdullah es-Süheylî başta olmak üzere birçok âlim ve sûfinin kabirlerini barındıran bir ziyaretgâhtır. İfrenî, *Dürrü'l-hicâl fi menâkıbî seb'ati ricâl* adlı eserinde bu yedi âlimin biyografilerine yer vermektedir.

Merakeş'te Atlas dağlarından inen kabilelerle Sahrâ bölgesinden gelen göçebeler, Mağribli Berberîler'le Araplar ve Batı Afrika'dan göçen siyahîler kaynaşmış vaziyette olup şehir Fas şehirleri içinde Afrika kimliğinin en fazla hissedildiği yerdir. Ticaretin çok canlı olduğu Merakeş'te Murâbitlar'dan beri çeşitli el sanatları devamlı gelişmiş ve deri işlemeciliği, dövme demir ve bakır işçiliği, dokumacılık gibi alanlarda burası dünya çapında ün kazanmıştır. Günümüzde Merakeş'te meşhur âlim Kâdî İyâz adını taşıyan bir üniversite bulunmakta ve şehrin milletlerarası bağlantısı Merakeş Minâre Havaalanı ile sağlanmaktadır.

Merakeş'te yaşamış olan büyük âlimler arasında yukarıda adları geçen yedi kişiden başka Ebû Mervân Abdülmelik İbn Zühr, Ebû İshak İbrâhîm ed-Dânî, Muhammed b. Kâsım İbn Ebû Bekir el-Kureşî el-Mâlekî, İbnü'l-Bennâ el-Merrâküşî, Hasan b. Ali el-Merrâküşî, Ali b. Ömer el-Merrâküşî, İbn Tufeyl, İbn Rüşd, Abdülvâhid el-Merrâküşî, İbn Abdülmelik, İbnü'l-Muvakkît, İfrenî, Mencûr, İbnü'l-Kâdî, Fişâlî ve Abdülvâhid es-Sicilmâsî sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Bekrî, *el-Muğrib* (nşr. de Slane), Paris 1965, s. 153-154; Şerîf el-İdrîsî, *Nüzhetü'l-müşâtâk*, Beyrut 1409/1989, I, 233-236; *el-İstibşâr fi 'acâ'ibî'l-emşâr* (nşr. Sa'd Zağlûl Abdülhamîd), Dârülbeyzâ 1985, s. 208-211; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (Cündî), V, 111; İbnü'z-Zeyyât et-Tâdilî, *et-Teşevvûf ilâ ricâlî'l-taşavvuf* (nşr. Ahmed et-Tevfik), Rabat 1404/1984, tür.yer.; İbn Saîd el-Mağribî, *el-Muğrib*, bk. İndeks; a.mlf., *Kitâbü'l-Coğrâfiyâ* (nşr. İsmâîl el-Arabî), Beyrut 1970, s. 123, 125, 137, 148; İbn İzâri, *el-Beyânü'l-muğrib* (nşr. E. Lévi-Provençal), Beyrut 1980, I, 21-24; İbn Ebû Zer', *el-Enisü'l-muğrib*, Rabat 1973, s. 139; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlikü'l-ebşâr fi memâlikî'l-emşâr* (nşr. Mustafa Ebû Dayf), Dârülbeyzâ 1988, s. 129-136; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, V, 156-157; Himyerî, *er-Rauzü'l-mî'târ*, s. 540-541, ayrıca bk. İndeks; Hasan el-Vezzân, *Vaşfü'l-İfrikîyye*, I-II, bk. İndeks; *el-Hulelû'l-Mevşîyye fi zikri'l-ağbârî'l-Merrâküşîyye* (nşr. Süheyl Zekkâr – Abdülkâdir Zimâme), Rabat 1399/1979, s. 12-16; Muhammed Osman el-Merrâ-

küşî, *el-Câmi'âtü'l-Yûsufiyye bi-Merrâküş fi tis'i mi'e sene*, Rabat 1356/1937, tür.yer.; İbnü'l-Muvakkît, *es-Sa'âdetü'l-ebediyye fi't-ta'rif bi-meşâhiri'l-hazretî'l-Merrâküşîyye* (nşr. Hasan Cellâb – Ahmed Mütefekkir), Merakeş 1423/2002; *Les sources inédites de l'histoire du Maroc* (ed. E. Leroux), Paris 1905-1953; H. Terrasse, *Histoire du Maroc des origines à l'établissement du protectorat français*, Casablanca 1949-50, I-II, tür.yer.; G. Deverdun, *Inscriptions arabes de Marrakech*, Rabat 1956; a.mlf., *Marrakech des origines à 1912*, Rabat 1959-66, I-II; Hasan Ahmed Mahmûd, *Kıyâmü devleti'l-Murâbitîn*, Kahire 1956, tür.yer.; P. Pascon, *Le Haouz de Marrakech*, Rabat 1959; Abbas b. İbrâhîm, *el-İ'lâm*, I, 57-100; İbrâhîm Harekât, *el-Mağrib 'abre't-târîh*, Dârülbeyzâ 1405/1984, I, 222-223; II, 387-398; Jamil M. Abu'n-Nasr, *A History of the Maghrib in the Islamic Period*, Cambridge 1987, s. 310, 370-371, 382, 391-392; M. Brett, "Marrakech", *Dictionary of the Middle Ages* (ed. J. R. Strayer), New York 1987, VIII, 150-151; İsmet Abdüllatif Dendeş, *Devrû'l-Murâbitîn fi neşri'l-İslâm fi garbi'l-İfrikîyyâ*, Beyrut 1408/1988, s. 98, 104, 105, 131, 142-143, 147, 167, 223; *Merrâküş mine't-te'sîs ilâ âhiri'l-âşri'l-Muvahhidi*, Dârülbeyzâ 1989; J. Ganiage, *Histoire contemporaine du Maghreb de 1830 à nos jours*, Paris 1994, s. 393, 398, 410, 414, 537-543, 553, 560, 574, 576; Pierre de Cénival, "Merakeş", *IA*, VII, 738-751; a.mlf., "Marrâkush", *EI²* (Fr.), VI, 573-582.

MUHAMMED RAZÛK

el-MERÂSİL

(المراسيل)

Ebû Dâvûd es-Sicistânî'nin

(ö. 275/889)

mürsel hadisleri ihtiva eden eseri.

223 râvî (mürsil) tarafından rivayet edilen 544 mürsel hadisi içermektedir. Eserin müstakil bir kitap mı, *es-Sünen*'in son bölümü veya tekmilesi mi olduğu hususu tartışılmış ve *es-Sünen*'in tekmilesi olduğu, sonraki dönemlerde ayrıca istinsah edildiğinden müstakil bir eser zannedildiği ihtimali ağırlık kazanmıştır. Nitekim Ebû Dâvûd'un *es-Sünen*'i tanıtmak için Mekkeliler'e yazdığı mektupta kitabını on sekiz cüze ayırdığını, bu cüzlerden birinde mürsel hadisleri konularına göre tertip ettiğini belirtmesi (*Risâletü Ebi Dâvûd es-Sicistânî ilâ ehli Mekke*, s. 51), yine bu mektubunda *es-Sünen*'in 4800 kadar hadis ihtiva ettiğini, bunlardan 600 kadarının mürsel olduğunu söylemesi (a.g.e., s. 52) ve *el-Merâsîl*'deki hadis sayısının bu rakama yakın olması, eserin bazı yazma nüshalarında *es-Sünen*'in sonunda yer alması (Köprülü Ktp., nr. 363), *el-Merâsîl*'i neşreden Abdülazîz İzzeddin es-Seyrevân'ın neşrine esas aldığı Ezher Kütüphanesi'ndeki üç nüshadan birinin

son varlığında "Hâzâ âhirü'l-merâsîl min *Kitâbi's-Sünen*" kaydının bulunduğunu söylemesi eserin *es-Sünen*'in tekmilesi olduğunu göstermektedir.

Ebû Dâvûd'un böyle bir kitabı niçin derlediği veya *es-Sünen*'ine böyle bir bölümü niçin eklediği sorusu, onun mürsel hadislerin delil olarak kullanılıp kullanılmayacağı hususundaki görüşüyle bağlantılıdır. Mekkeliler'e yazdığı mektupta Süf-yân es-Sevrî, Evzâî, Mâlik b. Enes gibi âlimlerin mürsel hadisle ihticac ettiklerini, mürsel hadisleri delil olarak kullanma konusunu ilk tartışmaya açan kişinin İmam Şâfiî olduğunu belirttikten sonra, mürsel rivayetin kuvvet bakımından müsned gibi olmamakla beraber mürsel hadislerle zıt düşen müsned rivayetler olmadığı veya herhangi bir konuda mürsel hadis dışında bir rivayet bulunmadığı takdirde mürsel hadisle amel edileceğini ifade etmektedir (a.g.e., s. 32-33). Ebû Dâvûd'u mürsel hadisleri bir araya toplamaya sevkeden âminin onun bu görüşleri olduğu anlaşılmakta, müellifin bütün mürsellersi değil ayıklamaya tâbi tuttuğu mürsellersi eserine aldığı daha kuvvetli bir ihtimal olarak kabul edilmektedir. Bu mürsellerden hangilerinin müsned tarikeleri bulunduğunu tesbit etmek amacıyla nâşirlerin yaptığı tahrirler yeterli değildir. Konunun aydınlanması için daha geniş çaplı araştırmalar yapmaya ihtiyaç vardır.

el-Merâsîl'i hadislerin isnadlarını hazfederek yayımlayan Ali el-Mağribî et-Trablusî (Kahire 1310, bu baskı oldukça hatalıdır), Abdülazîz İzzeddin es-Seyrevân (Beyrut 1406/1986) ve Abdülmu'tî Emîn Kal'acî'den (Beyrut 1406/1986) sonra eserinin güzel neşrini Şuayb el-Arnaût yapmıştır (Beyrut 1408/1988). Nâşir, neşrine esas aldığı Köprülü Kütüphanesi'ndeki yazmanın (nr. 294/2) son yaprağında bulunan bir kayıttan hareketle bu nüshanın İbn Hacer el-Askalânî'nin el yazması olduğunu ileri sürmektedir (neşredenin girişi, s. 12-13). *el-Merâsîl*'in Kütahya Vahîd Paşa İl Halk Kütüphanesi'ndeki nüshasının (nr. 150) eseri yayımlayanlar tarafından görülmediği anlaşılmaktadır. *Tuhfetü'l-eşrâf bi-ma'rifeti'l-eşrâf* adlı eserinin (bk. bibl.) son kısmını mürsel hadislerle ayıran Yûsuf b. Abdurrahman el-Mizzî, *Kütüb-i Sitte*'deki mürsellersi râvilerine göre alfabetik olarak bir araya getirmiş, Ebû Dâvûd'un *el-Merâsîl*'indeki rivayetleri de on kadarı hariç aynen iktibas etmiştir. Mizzî bu eserinde, Ebû Dâvûd'un *el-Merâsîl*'indeki 544 rivayet di-

şında aynı türden 712 rivayete daha yer vermek suretiyle en fazla mürsel rivayeti toplayan kişi olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Dâvûd, *el-Merâsîl* (nşr. Şuayb el-Arnaût), Beyrut 1408/1988, ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 12-13; a.e. (nşr. Abdülazîz İzzeddin es-Seyre-vân), Beyrut 1406/1986; a.mlf., *Risâletü Ebî Dâvûd es-Sicistânî ilâ ehli Mekke fî vaşfi sü-nenihi* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde, *Şelâşü re-sâ'il fî 'ilmi muştalâhi'l-hadîş* içinde), Beyrut 1417/1997, s. 27-54; Mizzî, *Tuhfetü'l-eşraf bi-ma'rifeti'l-etraf* (nşr. Abdüssamed Şerefeddin), Haydarâbâd 1401/1981, XIII, 131-457 (nr. 18390-19626).

SALAHATTİN POLAT

MERASİM

(bk. TEŞRİFAT).

MERÂTİB

(مراتب)

Hint-İslâm kültüründe hükümdar tarafından verilen makam veya unvanla bunların âlâmetleri.

Sözlükte "derece, basamak; rütbe, pây-e" anlamlarındaki **mer-tebe** kelimesinin çoğulu olan **merâtib**, Hindistan'da kurulan İslâm devletlerinde sultanın sahip bulunduğu ya da hânedan üyelerine ve sivil-askerî yüksek bürokrasi mensuplarına verdiği makam veya unvanlarla bunları sembolize eden nişan, alem, bayrak gibi eşyalar için kullanılır. Bu uygulama Hindistan'a XII. yüzyılın sonlarında Orta Asya'dan gelmiştir. Delhi Sultanlığı döneminde XIII. yüzyıldan XIV. yüzyılın ortalarına kadar merâtib kelimesinin "askerî ve sivil rütbe" anlamına geldiği kaynaklarda belirtilmekte ve her merâtibin kendine has bir âlâmet ve nişanı olduğu belirtilmektedir. Meselâ fil sahibi olmak sadece hânedan mensuplarına ait bir imtiyazdı. Vezir Mühezzebüddin Nizâmülmülk, hânedana ait bu imtiyazı çiğneyip kendisi de sarayının kapısında bir fil bulundurduğu için tepki çekmiş, bu durum Minhâc-ı Sirâc el-Cûzcânî'ye göre vezirin 1243'te görevden alınmasında etkili olmuştur. İsmâî de Cûzcânî'nin bu kaydını doğrular mahiyette Emin Hasan Gangu'nun (Alâeddin Hasan Behmen Şah) Delhi Sultanlığı'na karşı baş kaldırdığında bir fil edindiğini, ancak aralarında fil görmeye alışkın olmayan atlarının ürkerek kaçıştığını söyler. Cûzcânî, sultanın devlet adamlarına bahsettiği unvan ve makamların sembollerini sayar, bu arada sultan tarafından sarılı halde kumandan veya

beylerine verilen âlemin açılıp dalgalandırılmasının ayaklanma anlamını taşıdığını (bayrak açma) belirtir. İsmâî ve Berenî gibi tarihçiler, bazı güçlü devlet adamlarının sultanlara baskı yaparak en seçkin unvan ve makamlarla bunların âlâmetlerini ele geçirdiklerini yazmaktadır.

Bazan âlimler de âlem, kôs ve iktâ gibi makam göstergesi olan şeylerle ödüllendirildi. Nitekim Sultan Alâeddin Halacî, Sa'd Mantukî adlı bir âlime böyle bir rütbe vermişti. İbn Battûta, merâtib kelimesinin kullanıldığı unvanlar hakkında daha net açıklamalar yaparak matematik ilminde ve hat sanatında Sultan Muhammed Tuğluk'un takdirini kazanan bir Hindu'ya kumandanlar gibi kôs ve âlem verildiğini söyler. XIV ve XV. yüzyıllarda kaleme alınan Farsça lugatlar da bu tür sembol ve nişanların mahiyetinin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Firûz Şah Tuğluk'un döneminde (1351-1388) hazırlanan *Lisânü's-şu'arâ*'dan özellikle kôsün mahiyetini ve kimlere verildiğini öğrenmek mümkündür. XV. yüzyıl lugat âlimlerinden Bedreddin İbrâhim de kôsün çok yüksek bir asalet ve makam âlâmeti olduğunu, seferlerde çalınarak onunla ihtişâm gösterisinde bulunduğu yazmaktadır. *Târîh-i Firûz Şâhî* müellifi Şemseddin-i Sirâc Afif, merâtib kavramının Delhi sultanlarına ve kumandanlarına ait unvanlar için kullanıldığına işaret etmektedir. Onun verdiği bilgiye göre İslâm inançlarına çok bağlı olan Firûz Şah, hânedanı temsil eden merâtib-i sultânîlerden kuş ve hayvan resimlerini çıkarttırmıştır. Delhi Sultanlığı'ndan sonra gelen diğer devletler de genel olarak aynı âdeti devam ettirmiştir. Bu gelenek Dekken'deki Behmenîler'de ve Bâbürlüler'de çok yaygınlaşmış, ancak Hindistan'da İngiliz hâkimiyetinin kurulmasıyla birlikte ortadan kalkmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Cûzcânî, *Tabakât-ı Nâsirî*, I, 227; II, 104; Abdülmelik İsmâî, *Fütûhü's-selâtin* (nşr. A. S. Usha), Madras 1948, s. 148-149; Şemseddin-i Sirâc Afif, *Târîh-i Firûz Şâhî* (nşr. M. Vilâyet Hüseyin), Kalkûta 1891, s. 144-145, 374; Berenî, *Târîh-i Firûz Şâhî* (nşr. Seyyid Ahmed Han), Kalkûta 1862, s. 31-38, 78, 107, 111, 127, 130, 194; Aşık, *Ferheng-i Lisânü's-şu'arâ* (nşr. Nezîr Ahmed), New Delhi 1995, s. 272; Bedreddin İbrâhim, *Ferheng-i Zafân-i Güyâ* (nşr. Nezîr Ahmed), Patna 1989, s. 275; Firişte, *Gülşen-i İbrâhimî*, Lahor, ts., s. 93; Abdülhamîd Lahorî, *Pâdişâh-nâme*, Kalkûta 1867, I, 355, 372, 399, 401; H. A. R. Gibb, *The Travels of Ibn Battuta*, Cambridge 1971, III, 599, 601; J. Burton-Page, "Marâtib", *EP* (Ing.), VI, 536-537.

İQTİDAR HUSAIN SIDDIQUI

MERCÂNÎ

(المرجاني)

Ebû'l-Hasen Şihâbüddin Hârûn b. Bahâiddin b. Sübhân el-Kazanî el-Mercânî (1818-1889)

Kazanlı tarihçi ve ıslahatçı din âlimi.

1818'de Kazan yakınındaki Yabancı köyünde doğdu. Atalarının bu civardaki Mercân köyünden olmaları sebebiyle Mercânî nisbesiyle tanındı. Dedesi Molla Sübhân yirmi beş yıl kadar imamlık yaptıktan sonra ticaretle meşgul oldu. Babası Molla Bahâeddin eğitimini Buhara'da aldı; burada Emîr Haydar Töre'den itibar gördü. Arından Yabancı'da ve 1821'de ailesiyle birlikte taşındığı Taşkıçü köyünde imamlık ve müderrislik yaptı. Tahsiline babasının medresesinde başlayan Mercânî Arapça, Farsça, kelâm, mantık ve fıkıh usulü dersleri okudu. 1838'de dinî ilimlerde ilerlemek amacıyla Mâverâünnehir yolculuğuna çıktı. Yedi ay süren seyahati esnasında Troytsk şehrinde ıslahatçı Tatar âlimi Abdünnasîr Kursavî'nin fikirlerine muttali oldu; ilk anda tepki gösterdiği ve bazı hususlarda Ehl-i sünnet yoluna aykırı bulduğu bu görüşler kendi ifadesine göre Mercânî üzerinde önemli bir etki yaptı (Şeref, *Mercânî*, s. 30). Buhara'ya vardığında İşân Türkmanî Medresesi'ne yerleşti. 1844 yılında gittiği Semerkant'ta Şirdâr Medresesi'ne yerleşerek Kadı Ebû Saîd b. Abdülhay es-Semerkandî'den icâzetnâme aldı. Tarihe ve belki tasavvufa duyduğu ilgiyi de borçlu olduğu bu âlimden çok şey öğrendiğini, onun kütüphanesindeki Selef âlimlerinin eserlerini inceledikten sonra Kursavî'nin fikirlerini daha iyi takdir ettiğini söyler (a.g.e., s. 46-50).

Mercânî'nin yaşadığı fikrî dönüşüm Semerkant yılları sırasında gerçekleşti; burada şahsî temaslarının ve Kadı Ebû Saîd, Hidaybirdî b. Abdullah el-Beyşûnî, Abdülmü'min Hoca b. Özbek Hoca el-Efşencî gibi hocalarının etkisi oldu (Mercânî, II, 43, 169; Şeref, *Mercânî*, s. 31-34). Semerkant'ta iki yıl kaldıktan sonra tekrar Buhara'ya döndü. O dönemde Kursavî'nin Buhara'da yasaklanmış olan eserlerini elde edip okumaya başladı. Çalışkanlığı ve ilmi konulara hâkimiyeti sayesinde ulemânın ve dinî otoritelerin takdirini kazandı.

1849'da vatanına dönen Mercânî, Kazan'da Ulemâ Meclisi'nin huzurunda sı-